

André Gide a Catalunya (1900-1939)

PEP SANZ DATZIRA

PAM

Consell de direcció:

DOMINIQUE DE COURCELLES
(Centre National de la Recherche Scientifique)

JOSEP M. DOMINGO
(Universitat de Barcelona)

SHARON FELDMAN
(University of Richmond)

CARME GREGORI
(Universitat de València)

JOAN MARTÍ I CASTELL
(Universitat Rovira i Virgili)

JOAN MAS I VIVES
(Universitat de les Illes Balears)

JOSEP MASSOT I MUNTANER
(Institut d'Estudis Catalans)

IRMELA NEU
(Hochschule München)

VERONICA ORAZI
(Università degli Studi di Torino)

PAUL PRESTON
(London School of Economics & Political Science)

RAMON PINYOL I TORRENTS
(Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya)

FRANCESC VILANOVA
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Pep Sanz Datzira

ANDRÉ GIDE A CATALUNYA
(1900-1939)

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2021

Aquesta obra ha estat publicada amb el suport
de la Fundació Abadia de Montserrat 2025

FUNDACIÓ ABADIA DE MONTSERRAT, 2025

Primera edició, novembre de 2021

© Pep Sanz Datzira, 2021

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-195-1

Dipòsit legal: B. 16988-2021

Imprès a Gráficas Rey

Disseny de la collecció: Jordi Avià i Blanca Hernández

NOTA PRELIMINAR

Aquest llibre recull el contingut de la tesi doctoral homònima que, davant d'un tribunal format per Sílvia Coll-Vinent, Mònica Güell i Joaquim Sala-Sanahuja, que n'era el president, vaig defensar a la Universitat Autònoma de Barcelona el novembre de 2017. El treball que presento tot seguit adapta alguns aspectes formals o de contingut sense alterar-ne, però, el conjunt.

La decisió de centrar la present recerca en un autor com André Gide va arribar després d'algunes incursions a cavall de dues literatures: la francesa i la catalana. El 2012 vaig presentar com a tesina de màster a la Universitat de la Sorbona un treball que resseguia alguns referents francesos, especialment Jules Supervielle, en part de l'obra de Joan Oliver. Després d'aquesta aproximació, i gràcies a les orientacions d'Enric Gallén i de Diana Roig, vaig fer alguns treballs que continuaven contemplant la literatura catalana en relació amb la francesa i en els quals la traducció tenia un paper destacat. A l'hora de plantejar un tema per a la tesi, aquestes aproximacions precedents van ser de gran ajuda i, després de constatar la migradesa de la bibliografia que s'ocupa de la recepció catalana d'André Gide —un escriptor central a França durant les primeres dècades del segle xx—, vaig esbossar un projecte de recerca doctoral que Montserrat Bacardí va apadrinar com a directora. Al llarg d'aquest camí, m'ha assessorat, esmenat, esperonat i patit amb una professionalitat absoluta, una constància impertorbable i un bon humor irreductible, fets que justifiquen un agraïment sense esquerdes.

Van ser molt enriquidores les estades de recerca com a doctorand acollit a la Universitat de la Sorbona, per la qual cosa agraeixo a Mònica Güell, directora del Centre d'Études Catalanes, i a Nancy Berthier, directora del Centre de Recherches Interdisciplinaires sur les Mondes Ibériques Contemporains, la seva hospitalitat i predisposició, agraïment que faig extensiu a tots els membres del Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània i de la Càtedra Jordi Arbonès, pels aprenentatges en acte i en potència.

Els comentaris, l'encoratjament o la complicitat de professors, amics, coneguts i saludats, entre els quals vull esmentar, per estricte ordre al-

fabètic, Maria Campillo, Antoni Clapés, Maria Dasca, Francesc Foguet, Enric Gallén, Teresa Iribarren, Antoni Isarch, Martí March, Jordi Marrugat, Víctor Martínez-Gil, Josep Mengual, Josep Murgades, Cristina Riera, Diana Roig, Valentí Rossell, Núria Santamaria, Mireia Sopena i Xavier Vall, han suposat un suport sovint inestimable i sempre benvingut. L'enyorat Jordi Castellanos ha estat ben present, per diverses raons, durant l'elaboració d'aquest treball.

La feina d'algunes institucions va ser imprescindible per a la recerca. Agraeixo les facilitats del personal de la Biblioteca de Catalunya, especialment d'Anna Gudayol, de l'Arxiu Històric de Sabadell, de la Biblioteca d'Humanitats de la UAB, de la Bibliothèque Littéraire Jacques Doucet, sobretot de Paul Cougnard, de l'Arxiu Municipal de Palma, en especial de Margalida M. M. Rosselló, i de l'Arxiu Nacional de Catalunya, concretament de Susana Penelo.

El penúltim agraïment és per als amics amb qui fa tant temps que comparteixo inquietuds i rauxes; per la família Sanz Datzira, puntal i suport incondicional, i per la Guida i el Blai: alegries incombustibles. I l'última al·lusió, *but not least*, és per l'Alba, que m'ha fet riure cada dia.

1. INTRODUCCIÓ

En el discurs que ha elaborat la història recent de la literatura catalana hi ha un concepte fonamental, el de modernitat, que associem indefectiblement amb una voluntat d'obertura i d'actualització.¹ Aquest afany busca una condició d'equitat, de normalitat i de fraternitat en relació amb les llengües i les cultures amb les quals comparteix una tradició comuna. És, per tant, la negació d'una concepció regionalista i provinciana que, aclaparada per l'hegemonia que exerceixen marcs referencials sempre més poderosos, veu els propis —si és que els veu— com a irremeiablement subsidiaris. Resseguir els vincles que concreten la vocació europeïsta de la literatura catalana contemporània ajuda a explicar com s'expressa aquesta voluntat. En el cas que ens ocupa, hem focalitzat la recerca en les relacions de la literatura catalana amb la francesa i, específicament, amb André Gide. No és res més, doncs, que una tessella —inevitablement parcial— en el mosaic, sempre en construcció, de la història de la literatura.

A la bibliografia de les últimes dècades les aportacions en aquest sentit no són, en cap cas, anecdòtiques. Limitant-nos a la recepció d'alguns dels autors més rellevants de la literatura francesa contemporània, «Sobre la recepció de Baudelaire en terres catalanes» i «Proust a Catalunya», de Joaquim Molas; «Notes sobre la recepció de Paul Valéry en les lletres catalanes», de Manuel Llanas, o «Valéry a Catalunya», de Lluís Maria Todó² són representatius d'aquest interès perllongat, que compta, és clar, amb una bibliografia molt més extensa.

1. Vegeu Jordi Castellanos, «Modernitat, Modernisme i la invenció de la història de la literatura catalana», dins Ramon Panyella (ed.), *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX*. Lleida: Punctum & GELCC, 2010, p. 223-245, i Jordi Marrugat, «Noucentisme i modernitat. Una aproximació», *ibídem*. p. 73-100, i esp. p. 75-85.

2. Joaquim Molas, «Sobre la recepció de Baudelaire en terres catalanes», dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Vol. I. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 43-69 i «Proust a Catalunya», *Serra d'Or*, 139 (1971), p. 85-86; Manuel Llanas, «Notes sobre la recepció de Paul Valéry en les lletres catalanes», dins *Professor Joaquim Molas: memòria, escriptura, història*. Vol. I. Barcelona: Universitat

Recentment, altres iniciatives han fet aportacions centrades en dos autors: Charles Maurras i Marcel Proust, que tenen un interès especial en relació amb André Gide, atès que per raons cronològiques hi compartiren, no sempre de manera pacífica, l'espai literari. La recerca sobre la recepció catalana d'aquestes escriptors s'ha concretat en els volums *Maurras a Catalunya: elements per a un debat* i *Proust a Catalunya. Lectors, crítics, traductors i detractors de la Recherche*.³ Ambdós editats pel professor Xavier Pla, són fruit de sengles trobades acadèmiques i reuneixen els treballs de diversos especialistes. Si bé tant en el cas de Maurras com en el cas de Proust, tal com recullen les respectives introduccions als volums, comptàvem amb algunes aportacions anteriors, aquests estudis aprofundeixen en diversos aspectes de la recepció.

A banda d'aquests exemples cal destacar l'aportació d'alguns treballs que, de manera directa o tangencial, s'ocupen de la figura de Gide o de la *Nouvelle Revue Française* en relació amb la literatura catalana. En aquest sentit, cal esmentar els estudis de Sílvia Coll-Vinent, part de les quals han estat aplegats al volum *G. K. Chesterton a Catalunya i altres estudis sobre una certa anglofília (1916-1938)*,⁴ i de Diana Sanz, «El ejemplo de la *Nouvelle Revue Française* en la crítica literaria española y catalana (1918-1936)»,⁵ que s'ha interessat pels punts de contacte entre una publicació com *La Revista* i la plataforma endegada per André Gide. Així mateix, els estudis de Jordi Malé «La banalitat de Josep Pla i André Gide (Pla i el català literari als articles de Carles Riba)» i «Gide o Dostoievski? Els inicis literaris de Sebastià Juan Arbó (La

de Barcelona, 2003, p. 589-599; Lluís Maria Todó, «Valery a Catalunya», dins *Entre dos mons. Visions de la literatura catalana i europea a l'inici del segle xx. 1906-2006. Un segle de modernitat literària*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 2008, p. 149-162.

3. Xavier Pla (ed.), *Maurras a Catalunya: elements per a un debat*. Barcelona: Quaderns Crema, 2012 i Xavier Pla (ed.), *Proust a Catalunya. Lectors, crítics, traductors i detractors de la Recherche*. Barcelona: Arcàdia, 2016.

4. Sílvia Coll-Vinent, *G. K. Chesterton a Catalunya i altres estudis sobre una certa anglofília (1916-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010. Prèviament a aquest volum, havia publicat els treballs «The French Connection: Mediated Translation into Catalan during the Interwar Period», *The Translator*, 4.2 (1998), p. 207-228, «Nocturn, de Frank Swinnerton: la recuperació d'un bestseller georgià», *Quaderns. Revista de Traducció*, 4 (1999), p. 127-134, i «Lectors de la NRF a Catalunya: l'exemple de Meredith», dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 111-125. També ha dedicat estudis a la relació entre el crític francès Valéry Larbaud, del cercle de la *Nouvelle Revue Française*, i Joan Estelrich.

5. Diana Sanz, «El ejemplo de la *Nouvelle Revue Française* en la crítica literaria española y catalana (1918-1936)», dins Francisco Lafarga, Enric Gallén i Luis Pegenaute (ed.), *Relaciones entre las literaturas ibéricas y las extranjeras*. Berna: Peter Lang, 2010, p. 175-190.

gènesi de *L'inútil combat*)»⁶ aprofundeixen en aspectes molt concrets de la incidència de l'obra o el pensament gidians en els escriptors citats.

Aquests treballs, i altres que de ben segur podrien afegir-se a la breu relació apuntada, ens han servit per a situar la recerca sobre la repercussió d'André Gide a Catalunya i justificar-ne l'interès. Gide fou, durant les primeres dècades del segle xx, una de les figures més destacades de les lletres franceses. Això sol justifica, a parer nostre, el valor d'estudiar-ne la presència en el sistema literari català. Com posen de manifest els estudis sobre literatura catalana contemporània, l'atenció cap a l'univers literari francès —o francòfon— fou sostinguda i preeminent des dels inicis de la modernitat literària, al tombant de segle, fins ben entrat el segle xx. No només a Catalunya, és clar, sinó que França representava, des de ben abans, l'hegemonia cultural a nivell europeu. Centrar la recerca en una figura altament representativa d'aquesta literatura permet d'apropar-nos a alguns fenòmens que hi graviten al voltant. Així, el sentit d'un estudi com aquest no s'explica, o no únicament, per les vicissituds que envolten un escriptor en particular, sinó per la diversitat de factors que permet contemplar l'aproximació a una figura especialment representativa en un moment històric determinat: amb quines plataformes culturals es relaciona, com s'explica la seva influència social, quins debats vehicula o suscita, en quines polèmiques intervé o quins valors ideològics i morals s'hi associen i per què. Aquests són alguns elements que permeten analitzar la presència a Catalunya d'André Gide, en un context en què, com veurem en els capítols successius, la construcció social de l'escriptor explica en bona mesura alguns trets definitoris de la modernitat literària.

Pel que fa a l'estructura, el primer capítol pretén introduir de manera molt sintètica la figura de Gide. La bibliografia crítica sobre l'autor i sobre la divulgació de la seva obra és ingent. A banda de llibres i articles en revistes especialitzades, val a dir que la recerca sobre l'escriptor compta amb el Centre d'études gidiennes associat a l'Université de la Lorraine, que difon i publica tota mena de materials bibliogràfics relacionats amb el seu llegat. Per a la nostra recerca ens hem limitat a algunes referències que ens han semblat especialment útils, però hem deixat de costat, de ben segur, molts estudis que ens haurien aportat informació significativa.

6. Jordi Malé, «La banalitat de Josep Pla i André Gide (Pla i el català literari als articles de Carles Riba», *Revista de Catalunya*, 157 (2000), p. 107-136, i «Gide o Dostoievski? Els inicis literaris de Sebastià Juan Arbó (La gènesi de *L'inútil combat*)», *Els Marges*, 56 (2005), p. 31-52.

Un dels perills que hem constatat durant la recerca ha estat el de confegir un inventari exclusivament informatiu que documentés la recepció de l'escriptor. Tot i que potser en alguns moments no l'hem pogut vèncer, hem mirat d'evitar-lo sempre que ha estat possible. Amb aquest objectiu hem agrupat el material bibliogràfic de manera que poguéssim presentar les mostres de la recepció d'André Gide en relació amb les dinàmiques generals del sistema literari.

Després de la presentació de l'autor, en els capítols 3 i 4, emmarcats respectivament en el modernisme i el noucentisme, posem una atenció especial en l'estudi de les revistes com a plataformes culturals. Hem volgut aproximar-nos, d'una banda, a les dinàmiques que n'expliquen el funcionament en el context francès —sempre en relació amb Gide— i, de l'altra, apuntar alguns vincles amb altres contextos europeus.

El capítol 5 té possiblement un cert caràcter miscel·lani, ja que presenta, en primer lloc, diversos exemples de la incidència d'André Gide com a crític literari i, en segon lloc, algunes mostres de la recepció de la seva obra narrativa. Així, hem cregut oportú d'agrupar el material en apartats amb una certa coherència, que permetessin posar en relleu elements destacats en els quals la referència a Gide tingués un sentit específic.

En els capítols 6 i 7, a banda de tractar qüestions referides a la literatura catalana que expliquen les dinàmiques en què s'insereix la recepció de l'escriptor, tenen una presència destacada les traduccions de la seva obra. En primer lloc, la publicació en català de la novel·la segurament més emblemàtica, *Les caves del Vaticà*, ens ha dut a la figura del seu traductor, Miquel Llor, i a alguns aspectes d'Edicions Proa, l'empresa que la donà a conèixer. En segon lloc, al capítol 7 tractem la incidència que tingué més enllà dels cercles estrictament literaris la figura de Gide, que als anys trenta es relacionà de manera molt estreta amb l'àmbit polític i ideològic. La publicació de quatre traduccions per part dels «Quaderns Literaris» de Josep Janés, que comentem a l'apartat final, és indestriable d'aquesta dinàmica.

A banda de la consulta i l'estudi dels llibres i els catàlegs editorials que afecten el període, el buidatge de publicacions de diversa mena ha estat fonamental. En el cas del modernisme, limitem l'estudi a algunes capçaleres literàries, sobretot a la revista *Pèl & Ploma*, deixant de banda els articles de la premsa diària i generalista. Pel que fa als períodes posteriors, el treball amb premsa de diversa mena ha estat més ampli. En referència al noucentisme, hem dedicat una atenció detallada a *La Revista*, justificada per la representativitat que tingué en el moment i per la recurrència amb què hi apareixen les referències a

André Gide i al seu cercle d'influència. Al costat d'això, també ens hem servit de documents publicats, per exemple, a *D'Ací i d'Allà* o *Quaderns d'Estudi*, i d'alguns altres de la premsa diària, com *La Vanguardia* i *La Veu de Catalunya*. L'aparició de noves plataformes culturals a partir dels anys vint ens ha empès a prendre en consideració, entre d'altres, *L'Amic de les Arts*, *La Nova Revista* o la *Revista de Catalunya*, i a afegir-hi nous diaris imprescindibles per a copsar la vida cultural de l'època, com *La Publicitat* i el seu precedent en castellà. Referent a la dècada dels anys trenta, hem utilitzat setmanaris com *Mirador*, *Meridià* o *Clarisme* al costat d'algunes referències espigolades en capçaleres diàries, com *La Humanitat*, a part dels altres diaris que ja hem esmentat.

A més de la premsa, l'altre recurs per a obtenir documentació històrica han estat els fons documentals següents: el d'André Gide, dipositat a la Bibliothèque Littéraire Jacques Doucet de París, del qual ens interessava sobretot la localització de documents referits a les hipotètiques relacions entre l'escriptor francès i personalitats de la cultura catalana; el de Miquel Llor, dipositat a la Biblioteca Nacional de Catalunya; el de Francesc Trabal, dipositat a l'Arxiu Històric de Sabadell, i el de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, que conserva l'Arxiu Municipal de Palma.

2. ANDRÉ GIDE: DE LA LITERATURA PURA AL COMPROMÍS

A les pàgines que segueixen apuntem algunes qüestions relacionades amb la figura de Gide que es revelen de primera importància pel que fa a la seva recepció a l'estranger i, per tant, en el context català. Així, ens sembla útil insistir en els aspectes de la biografia gidiana que millor n'expliquen la construcció com a escriptor, per tal de veure de quina manera esdevingué un actor principal del camp literari francès durant algunes de les dècades més decisives del segle xx europeu.

Com ho il·lustren nombrosos exemples que veurem tot seguit, l'estudi de la presència del Gide escriptor, del Gide intel·lectual, en l'escena francesa és tan rellevant pel que fa a la significació i al caràcter de l'autor com l'estudi de la seva obra. Michel Winock explorà amb exhaustivitat aquesta qüestió, condensada en tres figures majors: Maurice Barrès, André Gide i Jean-Paul Sartre.⁷ Si bé la figura social de l'intel·lectual modern nasqué simbòlicament amb el «J'accuse» de Zola, evolucionà al llarg del segle passat. En el cas de Gide aquest rol és al centre de la seva difusió enllà de França; la influència que exercí a l'estranger s'explica tant per la circulació de les seves obres com per la presència, ben sovint polèmica, en debats socials, culturals i polítics. La difusió internacional de l'escriptor no és, certament, ni atzarosa, ni limitada a la singularitat de la seva figura: s'inscriu en una plataforma de primer ordre, la *Nouvelle Revue Française*, que es publicà per primera vegada el 1909 i que acompanyà Gide —o que Gide acompanyà— durant un llarg període de la seva carrera, fins que la brutalitat dels esdeveniments feu que la capçalera passés a mans del govern de Vichy i Gide se n'apartà.

Quant a l'evolució de l'escriptor, podríem dir que el seu trajecte de vida, intel·lectual i artístic, sorgeix del «jo», de la intimitat més estricta, i descobreix a poc a poc i malgrat ell mateix, el món, la realitat exterior. En la seva producció literària i en la concepció de l'escriptura, s'hi observa fàcilment el sentit d'aquest trajecte. Si l'educació rebuda pel Gide

7. Michel Winock, *Le Siècle des intellectuels*. París : Seuil, 1997.

infant i adolescent estava marcada per una rigidesa ferotge fonamentada en la moral protestant de la família —particularment, pel fanatisme religiós de la mare— l'emergència progressiva —lenta però incessant— de l'escriptor Gide fou una lluita, de primer inconscient i més tard deliberada, contra la repressió dominant i contra la submissió apresada en el clos familiar, els límits del qual començaven amb les convencions de la vida burgesa i acabaven amb una vivència del protestantisme extremadament severa. Les primeres obres de Gide (*Les Cahiers d'André Walter*, *Les Nourritures terrestres*) anaven dirigides a un públic reduït, format per amics i persones del seu entorn immediat. Gide era un escriptor per a escriptors. La seva literatura no es preocupava de cap manera d'arribar a un públic més ampli. La literatura, com la religió, no era un afer social i, per tant, el públic no tenia, per dir-ho així, raó de ser. Tenint en compte aquest hermetisme, pràcticament sense fissures cap a l'exterior, la pregunta s'imposa: de quina manera l'escriptor «eremita» que era Gide a l'inici esdevingué progressivament una de les figures més destacades del camp literari francès i europeu del segle xx? Què s'esdevingué, en l'escriptor i en el seu context històric, que pogués explicar aquesta projecció? Les causes i els motius són diversos, però en tot cas alguns esdeveniments «exterior» i alguns elements de les estructures de producció del capital simbòlic i de les dinàmiques del sistema literari semblen decisius, al costat, és clar, de les obres de l'autor i de la seva figura del tot singular.

2.1. UNA INSTITUCIÓ CULTURAL CENTRAL

En la història de la literatura francesa del segle xx, la referència a una publicació com la *Nouvelle Revue Française* és obligada.⁸ Resulta impossible explicar les dinàmiques literàries de les primeres dècades del segle sense al·ludir aquesta revista. Hi ha un episodi que il·lustra

8. Per una història detallada de la gènesi de la publicació, Auguste Anglès, *André Gide et le premier groupe de la Nouvelle Revue Française. La formation du groupe et les années d'apprentissage (1890-1919)*. París: Gallimard, 1979 i Maaïke Koffeman, *Entre classicisme et modernité. La Nouvelle Revue Française dans le champ littéraire de la Belle Époque*. Amsterdam/Nova York: Rodopi, 2003. Per una història completa de la publicació, José Cabanis, *Dieu et la NRF (1909-1949)*. París: Gallimard, 1994. Per l'estudi del segon període de la revista, sota la direcció de Jean Paulhan: Martin Cornick. «Jean Paulhan and the *Nouvelle revue française* [sic]: Literature, Politics and the Power of Creative Editorship», *Yale French Studies*, 106, (2004), p. 37-53 i «Une institution française: *La nouvelle revue française* [sic] de Jean Paulhan», *Études littéraires*, 1 (2009), p. 77-96.

dramàticament la importància de la publicació: pel juny de 1940, en plena Segona Guerra Mundial, l'ambaixador de Hitler, Otto Abetz, declarà: «Il y a trois puissances en France: la banque, le parti communiste et la NRF. Commençons par la NRF».⁹ El resultat d'aquesta decisió no va fer-se esperar: la França ocupada controlà la *Nouvelle Revue Française* i Drieu La Rochelle n'esdevingué director a partir del desembre de 1940.

Tornem, però, als orígens de la publicació. La implicació d'André Gide a la *Nouvelle Revue Française* fou decisiva des del principi. Després d'un fals debut el novembre de 1908, quan s'edità el primer número, el febrer de 1909 el grup encapçalat per Gide emprengué la publicació regular de la revista. El nucli inicial estava format per Henri Ghéon, Jacques Copeau, Jean Schlumberger, André Ruyters, Michel Arnauld i finançat per Gide. Aquest grup havia començat la seva activitat a Couverville, a la casa que la família Gide tenia a Normandia. Només dos anys després del naixement de la capçalera, l'entesa amb el jove Gaston Gallimard, el 1911, marcà el principi d'una col·laboració determinant per al món editorial: la creació d'Éditions de la NRF-Librairie Gallimard el 1919.

Durant els anys que seguiren la irrupció de la publicació, la idea central del projecte era la defensa de la literatura pura, de la qual Gide era un dels principals partidaris. Aquesta concepció estètica era defensada i practicada per l'autor de les *Nourritures terrestres* des dels seus orígens literaris. Cal cercar-ne la gènesi al moment en què les reaccions contra el naturalisme i el realisme sovintejaven en les plomes de certs autors simbolistes o que, en tot cas, s'oposaven a les tesis literàries que entenien l'obra d'art (i especialment la novel·la) com una creació estretament lligada a la societat de l'autor, com un «estudi del medi». Així, el primer títol de Gide, *Les Cahiers d'André Walter* (1891), fou saludat per alguns d'aquests escriptors que defensaven l'autonomia absoluta de l'obra d'art: «le vrai 'milieu' qui vaille, c'est le dedans». Gide se situa entre les plomes que, segons Émile Verhaeren,

vivent barricadés contre l'envahissement du milieu de la rue, du milieu de leur ville et de l'heure et ainsi l'intellectualité de leur art, plus haute parce que plus solitaire, apparaît presque contradictoire des ambiances, alors qu'il y a dix ans, sous le règne réaliste, elle y plongeait et souvent y sombrait.¹⁰

9. Michel Drouin, «La NRF a 100 ans!», *L'Histoire*, 339 (2009), p. 8.

10. Pierre Lepape, *André Gide, le messenger*. París: Seuil, 1997, p. 128.

Els elogis a aquesta obra se succeïren per part de Mallarmé, de Maeterlinck o de J. K. Huysmans, que havia trencat definitivament amb el naturalisme i que elogià el llibre de Gide en aquests termes: «Vous avez écrit les chimères plutôt que les réalités! [...] Cela sort de l'ordinaire et des abominables vulgarités qui nous assaillent chez tous les libraires».¹¹

La problemàtica sobre la relació entre l'art, la literatura i la realitat es concretà en un debat que implicà de manera progressiva diversos actors del camp literari; arribà, de fet, a algunes publicacions generalistes bo i allunyant-se de les revistes especialitzades o dels cercles elitistes. Les posicions es clarificaren: a favor o en contra de l'autonomia de l'art. Més enllà de la independència de la literatura respecte de la societat, en les discussions de l'època queda palès que la independència de l'escriptor respecte de certes qüestions polítiques o socials no era, de cap manera, una bifurcació menor en aquesta problemàtica. A final del segle XIX, la figura que representava millor els lligams sovint tortuosos entre escriptura i política era, segurament, Maurice Barrès, de qui Gide criticà *Les Déracinés* (1897), a propòsit, justament, del fet d'incloure les seves tesis polítiques en una obra literària. Segons Pierre Lepape, «plus et mieux que d'autres, il proclame l'autonomie de la littérature vis-à-vis de la politique; mais c'est pour mieux célébrer l'alliance de la beauté et de la morale, de la littérature et de la recherche du bonheur».¹² És a dir, la defensa d'allò que hom anomenava literatura pura davant de la impuresa d'embrutar-se les mans i embrutar, en conseqüència, la literatura i l'art amb la realitat mundana. Aquest fet exemplifica una «manifestation spectaculaire de la volonté d'autonomie du champ littéraire».¹³

2.2. ENCARAR-SE AMB LA REALITAT

El debat sobre l'autonomia de l'art així com les posicions de Gide canviaven al mateix temps que ho feia el context històric, polític i social que menyspreà i del qual, com molts escriptors «purs», pretenia allunyar-se. La realitat, però, s'imposà: amb l'inici de la Gran Guerra Gide descobria el seu entorn immediat. Durant els anys del conflicte esclatà, també, en forma de revolució, l'inici del sistema que posà en

11. *Ibidem*.

12. *Ibidem*, p. 166.

13. *Ibidem*, p. 128.

TAULA

NOTA PRELIMINAR.....	5
1. INTRODUCCIÓ	7
2. ANDRÉ GIDE: DE LA LITERATURA PURA AL COMPROMÍS	13
2.1. UNA INSTITUCIÓ CULTURAL CENTRAL	14
2.2. ENCARAR-SE AMB LA REALITAT	16
3. MODERNISME I TRADUCCIÓ	25
3.1. JOAN MARAGALL	25
3.2. LES REVISTES	32
3.2.1. Pèl & Ploma (1899-1903)	36
3.3. EL «NACIONALISME LITERARI»: CONTEXT I POLÈMIQUES	41
3.4. MODERNISTES CATALANS I NUCLIS EUROPEUS: PARÍS I BRUSSELLES	48
3.5. «DE LA INFLUÈNCIA EN LITERATURA»: EDICIÓ	53
4. NOUCENTISME I REFERENTS EUROPEUS	67
4.1. LA <i>NOUVELLE REVUE FRANÇAISE</i>	68
4.2. <i>THE ENGLISH REVIEW</i> I <i>THE CRITERION</i>	73
4.3. LA <i>REVUE DE GENÈVE</i>	76
4.4. LA <i>REVISTA DE OCCIDENTE</i>	78
4.5. LA <i>REVISTA</i>	79
4.6. ALEXANDRE PLANA	84
4.6.1. <i>La crítica</i>	88

4.6.2. Bethsabé: <i>contextos i traducció</i>	90
4.6.3. <i>Rabindranāth Tagore i la mediació</i>	100
5. LECTORS DE GIDE	109
5.1. LA CRÍTICA I L'ASSAIG	111
5.1.1. <i>Josep Pla</i>	112
5.1.1.1. Dostoievski, la novel·la i la banalitat	115
5.1.2. <i>Al voltant del «classicisme modern»</i>	123
5.2. LA NARRATIVA	133
5.2.1. <i>Les Faux Monnayeurs</i>	133
5.2.2. <i>Numquid et tu...?</i>	137
5.2.3. <i>L'École des femmes</i>	138
5.3. LA LITERATURA DE VIATGES I EL COLONIALISME	140
6. LITERATURA I MORAL	145
6.1. MIQUEL LLOR I LES EDICIONS PROA	145
6.2. LA RECEPCIÓ DE <i>TÀNTAL</i>	156
6.3. LES TRADUCCIONS	161
6.4. <i>LES CAVES DEL VATICÀ</i>	164
6.4.1. <i>La recepció catalana</i>	166
6.4.2. <i>El manuscrit</i>	170
7. EL COMPROMÍS SOCIAL DE L'ESCRITOR	189
7.1. COMUNISME I «GIDISME»	189
7.2. JOSEP JANÉS I ELS «QUADERNS LITERARIS»	204
7.2.1. <i>L'edició en el context bèl·lic</i>	209
7.2.2. <i>Les traduccions</i>	211
7.2.2.1. Els nodriments terrestres	211
7.2.2.2. L'escola de les dones i Robert	220
7.2.2.3. El Prometeu mal encadenat	223
8. CONCLUSIONS	227
9. BIBLIOGRAFIA	237
ÍNDEX ONOMÀSTIC	251

Durant les primeres dècades del segle xx, André Gide va tenir una presència pública molt destacada. Les seves idees, vehiculades en bona part des de *La Nouvelle Revue Française*, i la seva figura, reconeguda amb el Premi Nobel el 1947, van transcendir a bona part de les literatures europees. Aquest llibre ressegueix la presència de l'autor a Catalunya; s'hi estudia el paper d'alguns agents culturals (autors, crítics, editors, revistes), i es para esment a les traduccions publicades entre el modernisme i l'inici de la dictadura franquista. En aquest recorregut sobresurten algunes qüestions centrals en la configuració de la modernitat literària a casa nostra, com ara la divulgació d'autors estrangers, les polèmiques al voltant de l'art i la moral, el debat sobre la novel·la, o la funció social dels escriptors, que en el context dels anys trenta prenen un relleu notable com a actors decisius del camp polític.

TEXTOS I ESTUDIS DE CULTURA CATALANA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

